

Rafiq Ələkbər şeirində Turançılıq (turanizm)

Bilirik ki, Turançılıq (turanizm) əsrlərdir Azərbaycan ədəbiyyatında gah aşkar, gah da gizli - sətiraltı mənalarla öz ifadəsinin tapmaqdadır. Bütün Ural-Altay xalqlarının birliyini nəzərdə tutan bu siyasi-ideoloji inanc ədəbi müstəvidə də zəruri hal kimi xarakterizə edilir. Əslinə qalsa, Turançılıq təkcə türkdilli xalqların birliyini təmin etmək siyasəti deyil, burada (həm də) məqsəd dövlətçilik amalı, beyinlərdə vahid dövlət, vahid xalq məfhumu cümləkdir. Böyük Türkçü və Turançı Ziya Göyaltın aşağıdakı fikri turançılıq baxışlarını konkret əks etdirir:

**Vətən nə Türkiyədir türklərə, nə Türkünstan;
Vətən böyük və əbadi bir ölkədir: Turan.**

Turançılığa elmi, siyasi və bədii düşüncə kimi şərh vermək olar. Bunu Ə.Hüseynzadənin, Y.Akçuranın, Ə.Ağaoğlunun və digərlərinin məqalələrində də eyni təsnifdə görürük. Əsl gerçəkdə Turançılıq məfkuresi bir maarifləndirmə siyasətidir və bədii ədəbiyyatda bu ideyaya (ilk nümunə kimi) Ə.Hüseynzadənin "Sizlərsiniz, ey qövmi-macar, bizlərə ixvan, Əcdadımızın müştərəkən mənşəyi Turan" sətirində rast gəlirik.

M.Ə.Yurdaqlun, Ə.Cənnətinin, A.Şaiqin, H.Cavidin, Ə.Müznibin, Cəfər Cəbbarlıın, Umgülsüm və Əhməd Cavadın türkçü xarakterli əsərlərində də Turançılıq (turanizm) gerçək zəmin kimi diqqətimizi çəkir.

Açıq, 80-ci illərdə ədəbiyyata gəlmiş Rafiq Ələkbər yaradıcılığında da Turançılıq (turanizm) müəyyən qədər aşkar görünür. İstedadlı şair bu ideyanın fəhminə soy-kök zərurəti, eyni zamanda birləşmək məğzi tapır, öz istəyini poetik tefərrüatla verir. Filologiya elmləri doktoru Elçin İskəndərzadə onun "Savalanla üz-üzə" kitabına yazdığı ön sözdə qeyd edir ki, Rafiq Ələkbərin Türkçülük və Turançılıq ruhundan yoğrulmuş müdrik və rəngarəng poeziyası qutsal bir Turan yolçusunun sehirli Şaman dualarıdır. Bu dua-misralarda Türkçülük əbədiyyəti, Turançılıq möhtəşəmliyi, Vətən müqəddəsliyi, din və inam kamilliyi, sufilik, Zərdüştlik, Şamanlıq sehiri, ən nəhayət, türkün klassik ailə institutunun təməl daşı olan yar, xatun, xanım, qadın sevgisinin ilahiləşdirilməsi və sevgi obyektinin mələkləşdirilməsi duyğuları böyük içdənliklə hakim kəsilib... Biz

də diqqət edək, görək Rafiq Ələkbər şeirinin ruhundakı paradoksalıq doğrudanmı bu zərurətdədir?! Əmin olmaq üçün istedadlı şairin Şaman dualı şeirlərindən bir neçə nümunəni təqdir edək:

**Qismətin acısıyam,
Dəryanın damcısıyam,
Mən Tanrı yolçusuyam,
Yolum Turandan keçir.**

**Çaxılıb sinənə Araz qılınctək,
Arazın o tayı, bu tayı Vətən.
Kərkükdə, Dərbənddə izim itəcək,
Hanı o məmləkət - Xətai-Vətən?**

**Türksüz dünya ədalətsiz yuvadır,
Baxsan, hər yer nahaq qandır, davadır.
Yurdum Altay, Yeniseydir, Tuvadır,
Zühür edən qədim Şumer görürəm.**

**Zərdüşt müqəddəsim, od səcdəgahım,
Babəktək yenilməz yurdum - Vətənim.
Mənim əzəl yerim, axır pənahım
Ağsaqqal baxışlı Qorqud Vətənim.**

**Yurduma bir çılpaq ümidəm indi,
Şölə saçmaq üçün qalanam gərək.
Gələcək qapıma kilidəm indi,
Bir vaxt açılmağa fırlanam gərək.**

**Hardasa bir daşım çıxıb yerindən,
Bəzən bir daşıma məzar qazılıb.
Bizim tariximiz qələmlərlə yox,
Bizim tariximiz daşla yazılıb.**

Bu nümunələrin hamısında daşlaşmış, tarixin lap dərinliklərində ilişib qalmış, izi itirilmiş həqiqətlər var. Bir qədər anlayışlı, Vətən aşığı, yer-yurd sevdalısı olan şəxs dərhal bilir ki, şair nəyə ehyam vurur, diqqətləri hansı səmtə çəkir. Əlbəttə, buradakı Turançılıq diqqəti qismən aşkardır, lakin əsl mahiyyətdə hər şey açıq tefərrüatlıdır; yəni müəllif öz içinin yanğılarını qınaq kimi göstərib, babalarımızı, ulularımızı - ilkləri bir növ "tənbeh edib", milsiz tariximizin daşlaşmasını, yetişən nəsillərdən gizlədilməsini faciə kimi qələmə verib. Üstəlik, bu nümunələrdə o qədər ehyam var ki, fərqi nə vardıqca (bir qədər dərinə endikcə) ağıl tabını itirir. Buna inanmaq üçün yuxarıdakı nümunələrin məzmun və xarakterini açmağa çalışaq:

"Mən Tanrı yolçusuyam, Yolum Turandan keçir" fikrində Turançılığın Tanrıçılıqla əlaqəsi (bağlılığı) qismən hökm və iddia kimi səslənsə də, bəlli olur ki, bu, əsl həqiqətdə belədir; yəni Turan məğzi Tanrıçılıq predmetidir - ilk mövcudolma, ilk həyata baxış və s. vahid bir xalqa - Turan xalqına məxsusdur.

"Çaxılıb sinənə Araz qılınctək, Arazın o tayı, bu tayı Vətən. Kərkükdə, Dərbənddə izim itəcək, Hanı o məmləkət - Xətai-Vətən?" mərasında hər şey aydın fəhmdədir - Araz Vətən "düşmənidir", daha doğrusu, Arazı vətən üçün ayrılıq şərti seçənlər bugünkü və gələcək nəsillərin Vətən eşqini, Turançılıq ruhunu məhv ediblər. Hətta vəziyyət o həddə çatıb ki, Turana körpü salmış Xətai bəzilərinin xəyanəti ilə əzəli xalq düşməni, Vətən xaini müstəvisinə çıxarılıb.

"Türksüz dünya ədalətsiz yuvadır, Baxsan, hər yer nahaq qandır, davadır. Yurdum Altay, Yeniseydir, Tuvadır, Zühür edən qədim Şumer görürəm" məzmunu bizə Turançılıqla bağlı bir çox həqiqətlər barədə düşüncəyə əsas verir. Doğrudan da, əsrlərdir "Türksüz dünya ədalətsiz yuvadır". Dünya Türkün ədalətindən ehtiyat etdiyi üçün onu daim parçalanmağa məruz qoyub. Türk bəlli ki, nə vaxtsa intəhasız bir əhvalla kükrəyəcək, ədaləti bərpə edəcək... Yalnız onda Turançılıq geniş

mənada təqdir olunacaq. "Yurduma bir çılpaq ümidəm indi, Şölə saçmaq üçün qalanam gərək.

Gələcək qapıma kilidəm indi, Bir vaxt açılmağa fırlanam gərək" fikri də yuxarıdakı mahiyyəti verir - turançı çılpaq ümid olmaq duyğusunu başından atmalı, ilk kökəni duymalı, özünü o sanbalda hazırlamalıdır.

"...Bizim tariximiz qələmlərlə yox, Bizim tariximiz daşla yazılıb" ehyamında da Turançılığın izi və xarakteri görünür.

"Niyyətlərdə təndir azalır, Bəlkə od pa-yımız yaddan çıxıbdır?! Bizim yurdumuzun od ürəyi var, Bizim çörəyimiz oddan çıxıbdır" ricası Zərdüştlik ənənələrinə diqqət çəkir, od, Günəş, hərət, dua, din, iman və inam zəmini qurur.

"Yurdun bir qibləsi Savalandırsa, O biri qibləsi Ağrıdan keçir" fəhminəki sızılı da yuxarıdakı məqsədə işarədir - ayrılıq faktları, zərər məcburedilmə və s. Bir vaxtlar Nuhun lövbər saldığı Ağrıda Turançılıq əsas qayə olub. Azərbaycan bu fundamental gerçəklərə zaman-zaman şahidlik edib.

Göründüyü kimi, Rafiq Ələkbər yaradıcılığında Turançılıq (turanizm), soy-kök, zət məsələləri poetik əhvalda xarakterizə edir, lakin həm də böyük həcmli bir Turançılıq romanı kimi də mənə tapır. Bizni razı salan odur ki, bu "roman"ın müəllifi əvvəllərdən boy verən, fakt və dəlil olaraq tarixdən silinən, zəlif missiya kimi göstərilən və s. mənada izi itirilən gerçəklərdən xəbərdardır, Turançılığı Türkün ədalətində axtarır, zənnimizcə, yuxularını da Turansayağı görür. Onun xoş əhvalı, səmimi surəti, təbessüm dolu çöhrəsi, tarix dolu diqqəti, məsum baxışları, savadlı danışığı, əsl Türk olması və s. elə əsl (də) Turançı olmasına dəlalət edir.

Bizi qane edən digər məsələ də odur ki, Rafiq Ələkbər Turançılığı siyasi addım kimi mənalandırmır, onu bütöv xalq, eyni millət ola bilmək sevdası kimi təqdir edir. Bu, əslinə qalsa, Turançılıq yolunda çox doğru bir maarifləndirmə işidir; inanırıq ki, bu tərzdə bədii-poetik qənaətləri onu uğura aparacaq.

Və vaxt olacaq ki, Turançılıq ideyalarının təbliğatçıları böyük dühaların sırasında Rafiq Ələkbərin də adını çəkəcək, şeirlərindən sitat gətirəcəklər.

**Hikmət Məlikzadə,
AYB-nin üzvü**